

Innehåll

Tala försiktigare om det invasiva! 7

Förundran inför lupinen 13

Den ursprungliga invasionen av Sverige 35

Ett liv utan syrener 55

Jättebalsamin, gullris och parksallat 73

När ogräsen korsade haven 91

Contortan i Orsas skogar 127

Växten från Nagasaki 143

Nya Pangea 163

Litteratur 181

Lista över invasiva arter 188

*Växterna täcker hela jordens yta, bereder våra sinnen
en ofantlig njutning och gör sommaren ljuvlig.*

Carl von Linné, ur *Om undran inför naturen*

Tala försiktigare om det invasiva!

DE SENASTE TIO femton åren har debatten om så kallade invasiva arter ljudit allt starkare, både i Sverige och globalt. Varje vår och sommar fylls tidningarna numera med larmrapporter om nya främmande arter som tar sig in i landet. Det är jag skriver detta – 2025 – talas det mycket om den köttätande lövplattmasken, *Obama nungara*, som ställer till stor skada när den slukar daggmaskar och därmed föröder jordar. Den upptäcktes i Sverige 2024, härstammar från Sydamerika och har kommit hit via handel med växter. I radions Ring P1 är lupinernas framfart på tapeten i veckor runt midsommartid, och SVT:s Vetenskapens värld sänder dokumentären ”Älskade, hatade lupin”.

Men det talas i medierna också upprört om allt ifrån syrener – som norska Artsdatabanken vill förbjuda – till jättebalsaminer, kanadensiskt gullris och parkslide. Den svenska regeringen tog i en promemoria 2025 – *Ny förordning om invasiva främmande arter* – ställning till de förslag som Naturvårdsverket kommit med kring hante-

ringen av dessa växter, och många miljöorganisationer tyckte att regeringen var alldeles för släpphänt. Det kommer att stå oss dyrt, menade de, om vi inte redan nu satsar mer på att bekämpa de invasiva växterna och djuren.

Ämnet är oöverskådligt och jag koncentrerar mina ansträngningar på växter och dessutom på några få av dem. Mina åtta essäer om växternas makt utspelar sig fysiskt i allt väsentligt i landskapet Dalarna. Det finns en tanke med det: att vi aldrig behöver resa någonstans för att komma i kontakt med naturen. Vi har den där vi sätter våra fötter och i våra kroppar. Vi är ohjälpligen en del av den biosfär vi är beroende av för våra liv, men som vi samtidigt i accelererande takt är på väg att utarma.

Historien om de invasiva växterna börjar egentligen redan från den mycket avlägsna punkt i jordens historia då den ursprungliga jättekontinenten Pangea splittrades upp i de kontinenter som idag syns på jordgloben och där arterna utvecklade sig på skilda sätt. Den fortsätter via de koloniala erövrare som for över haven och sydde ihop Pangeas spruckna sömmar när de förde med sig växter från den gamla världen och hämtade hem andra från den nya världen.

Världshandeln, som mångfaldigats många gånger om det senaste århundradet, för varje dag med sig nya arter i containrar, på fartygsskrov, på plantor. Massturismen gör detsamma i resande människors fickor och i sprickorna på deras skor. Idag anses de invasiva växterna och djuren vara en av de viktigaste orsakerna till den massiva artutrotning som sker.

Växter vet emellertid intet om nationella gränser. De

växer där de har en chans att växa. Växter har intelligens, om än en annan än vår, men de har inte läst några apokalyptiska klimat- eller miljörapporter. Och inte bara det: när våra ögon faller på en vacker lupin eller på en blommande jättebalsamin, då älskar vi instinktivt det vi ser. Blommor har en betydande makt över oss.

I den här boken tar jag nästan bara upp just växter och mycket litet om djur, förutom den *Homo sapiens* som kan vara den mest invasiva art som skådats i jordens historia. Redan begränsningen till ”bara växter” innebär i sig dock en övermäktig uppgift, i synnerhet som jag inte är biolog utan bara en naturintresserad, ordinär trädgårdsodlare. När jag 2017 gav ut en trädgårdsbok berörde jag där knappt alls frågan om invasiva växter, men sedan dess är ämnet något som inte bara biologer diskuterar utan också snart sagt varenda amatörodlare.

Men det är inte en debattbok jag nu skrivit, snarare skildrar jag en resa genom de tankar som fötts när jag under åren brottats med frågorna. I essäns form resonerar jag fritt och behöver inte driva någon ensidig tes. Men ett återkommande tema är att vi bör vara mycket eftersinnande och försiktiga när vi talar om invasiva växter – det är i slutändan ganska litet som är självklart kring både de där orden, ”invasiv” eller ”inhemsk”, och den långa mänskliga historia som de är sammanvävda med. Under de år då jag försökt fördjupa mig i dessa frågor har jag blivit alltmer skeptisk till mycket av det uppjagade talet om invasiva växter, men inte till allt. Därav den något mesiga, men förhoppningsvis en smula sannare rubriken till detta förord.

Jag gräver bort invasiva växter i min trädgård. Jag vandrar i contortaskogar. Jag drömmer mig tillbaka till tiden efter den senaste istiden. Jag fördjupar mig i den imperialismens historia som syns i varje svensk trädgårdsrabatt. Förundrat nystar jag i olika växters kulturhistoria och fascineras av de växtjägare som en gång hämtade hem vackra plantor över haven. Och jag kastas mellan känslopolerna när jag ena dagen tycker att debatten om invasiva växter är galet överdriven och nästa dag hör alla sirener ljuda i medvetandet när jag läser om dessa växter och den naturfientliga civilisation som sprider dem.

Debatten om de invasiva växterna har kommit för att stanna. Och inte bara det: många av dessa växter har också kommit för att stanna, och somliga av dem kanske en dag blir till stor nytta för oss. I den förunderligt rika värld av arter vi ännu bebor, det enda paradiset vi har, är de invasiva växterna irriterande, ibland skadliga, men ofta också sällsamt vackra rotskott från paradiset.

Förundran inför lupinen

LUPINERNA HAR TITTAT fram. Ännu i början av maj bara som små gröna stjärnor i marken. Ett tiotal småblad kring den begynnande stjälken; jag har sett att botaniker tycker att de påminner om palmbblad i miniatyr. Bladen lyser fram på botten av vår sjunkna trädgård, alltså den stora grop jag grävt ut och delvis täckt med plattor. När jag ser dem blir jag faktiskt alltid glad. I hjärtat av de där bladen kommer snart på morgnarna en silverklar daggdroppe att lysa. Ja, långt efter att lupinerna blommat ut ska de där daggdropparna lysa som små lampor i mitten av de ljusgröna bladen.

Men ännu är det bara början av maj. Landskapet i Västerdalarna är än så länge rätt kallt. Det är som om rymden och himlen överallt vill röra vid den färglösa marken, vid fjolårsgräset där enbart nunneörten kikar fram under några buskar. Sälgen lyser längs landsvägarna, men runt den tionde maj har häggen knappt börjat blomma och björkarna har bara tunna slöjor av grönt. Från asparna hörs inget brus, de är sist med sina blad. Den femtonde maj slår

den första äppelblommen ut, det är Sävstaholmstrådet. Men denna vår och försommar visar sig vara ovanligt kall och blåsig och pollinerarna vågar sig knappt ut. Jag fruktar att äppelskörden blir klen.

I min trädgård växer lupinerna på två tre ställen i några små klungor som jag håller noga uppsikt över. Många har jag genom åren grävt upp med hela den pålformade rotknölen, som jag föreställer mig är fullpumpad med det kväve denna baljväxt dragit ner från himlarna i samarbete med jordens bakterier. Jag är noga med att ta bort blomorna innan de fröar av sig. Aldrig har jag heller dumpat något så kallat trädgårdsavfall – att det ens heter ”avfall” stör mig, inget växtliv producerar i min värld sopor – i skogen intill, vilket folk gör över hela landet och därmed medverkar till att olika oönskade växter sprider sig i den omgivande naturen.

Ändå har jag alltid litet dåligt samvete när jag ser lupinen vaja i vinden i trädgården framåt midsommartid. Jag vet att alla officiella makter stämplrar den som farlig, som invasiv. Det har hänt att besökare plötsligt fått syn på mina lupiner och utbrustit: ”Men du har ju lupiner!” De kan omöjligt förknippa min vanliga politiska korrekthet med förekomsten av dessa blommor. Men jag förmår inte riktigt säga nej till dem. På håll, när jag kommer gående från skogen, kan jag tänka om ruggen med lupiner jag har precis intill ängskanten att den med sina höga spiror påminner om ett litet Taj Mahal – några av dem är vita – eller rentav ett Kreml med sina lysande kupoler. Ett bestånd av lupiner utmärker sig alltid, det ser liksom palatsliknande ut med de höga, självsäkra blomspirorna.

Lupiner hör numera till den svenska sommaren trots att de räknas som invasiva. De håller sig bra när man sätter dem i en vas. Och så är det ju: det är helt enkelt för att blomsterlupinen är vacker, för att våra ögon instinktivt dras till den, som den sprider sig så lätt.

Själva vår skönhetslängtan omformar landskapen.

I dikesrenarna lyser de framåt midsommartid och man kan följa deras spår långt upp i fäbodarna. När jag för mer än tjugo år sedan åkte längs de där grusvägarna fanns inte dessa lupinskyar av blått, vitt och rosa. I min livstid har jag alltså sett ett landskap förändras. Deras frön måste ha spridits med bilarna, vinden har knappast orkat föra fröna så långt upp på höjderna.

Troligen är bilismen allra mest ansvarig för lupinernas invasion av de svenska markerna. Bilar står på gårdar eller uppfarter intill trädgårdar där blomsterlupinen växer. Frön fastnar på passagerarnas skor, på däck och vindrutor, och hamnar de sedan på marken kan de efter flera år börja gro. Men kanske är det framförallt det mekaniserade röjandet av dikesrenarna som transporterar fröna mil efter mil (ofta röjs inte vägkanterna förrän efter blomningen). Frön fastnar på maskinerna, som inte rengörs ordentligt. Och en enda lupinplanta kan producera flera hundra frön.

Människor sprider frön. Det är ofta vi själva som är deras ovetande missionärer. Kring järnvägsstationer slog en gång rallarrosen rot när frön föll ur rallarnas fickor och från deras skor. Groblad – som kan betraktas som ett ogräs, med ovanligt fantasilös uppsyn, även om växten förr användes för sårbehandling – kan man följa varhelst människor har trampat fram – på stigar, grusvägar, i väg-